Joseph Ratzinger

Európa – kultúra – társadalom – filozófia

Joseph Ratzinger összegyűjtött művei
3/1. és 3/2. kötet

Az eredeti német kiadást szerkesztette
Gerhard Ludwig Müller
együttműködésben a regensburgi XVI. Benedek Intézet
következő munkatársaival:
Rudolf Voderholzer, Christian Schaller, Franz-Xaver Heibl, Rolf Schönberger, Tanja Constien

A magyar kiadást szerkesztette
Görföl Tibor

Joseph Ratzinger

Európa – kultúra – társadalom – filozófia

Vigilia Kiadó
Budapest, 2025

A fordítás alapjául szolgáló kiadás:
Der Gott des Glaubens und der Gott der Philosophen.
Philosophische Vernunft – Kultur – Europa – Gesellschaft
© Herder Verlag (in Zusammenarbeit mit der Libreria Editrice Vaticana)

Fordította:
Görföl Tibor 40–291.517–564.685–1036
Sallai Gábor 295–513

A *Fordulópont Európában?* című részt fordította:
Jancsó András 573–684
Jancsó Árpád 608–618
Pálfy Eszter 621–662
Tőczik Benedek 608–618
Zsindely Borbála Rózsa 573–594

Az *Ami a világot összetartja* című írást fordította:
Horváth Károly

A könyv megjelenését támogatta:

Nemzeti Kulturális Alap

INSTITUT PAPST BENEDIKT XVI.

GÖRÖGKATOLIKUS METROPÓLIA

© A fordítók, 2025
© Vigilia Kiadó, 2025

TARTALOM

I. kötet

Bevezetés 21

Rövidítések 31

A rész
A keresztény hit sajátos tartalma: a három személyben létező egy Isten

Istenfogalom és istenkép [Lexikonszócikk, 1962] 41

A személyről alkotott felfogás a teológiában 47
I. A személyfogalom az istentanban 48
1. A személyfogalom eredete 48
2. A személyt viszonyként felfogó értelmezés 52
II. A személyfogalom a krisztológiában 57

Üdvtörténet, metafizika és eszkatológia 65
I. A párbeszéd első szakasza: a metafizikával szembehelyezett üdvtörténet 66
II. Az új szembenállás: az üdvtörténet ellentéteként felfogott eszkatológia 70
1. Bultmann és követői álláspontja 70

2. Katolikus részről jelentkező megközelítések ... 73
3. Előzetes megjegyzések a kérdés átfogóbb vizsgálatához ... 77
III. A válasz előfeltétele: a kereszténység középpontjának kérdése ... 78
IV. Válaszkísérlet ... 82

A mai ember és az istenkérdés ... 91

Istent hirdetni napjainkban ... 105
Első tétel
Istent mint Atyát, Fiút és Szentlelket kell hirdetnünk ... 105
Második tétel
Istent mint Teremtőt és Urat kell hirdetnünk ... 108
Harmadik tétel
Istent mint Logoszt kell hirdetnünk ... 111
Negyedik tétel
A Jézus Krisztusban megjelent Istent kell hirdetnünk ... 113
Ötödik tétel
Istent a törvény és az evangélium tükrében kell hirdetnünk ... 115
Hatodik tétel
Az Istenről szóló igehirdetésnek ahhoz kell igazodnia, amit a Biblia állít Istenről, különösen Jézus példabeszédeihez, a szentek tapasztalatához és a hívő reflexióhoz, amely a szentek tapasztalatára irányul ... 118
Hetedik tétel
Az Istenről szóló igehirdetésnek imádságra kell vezetnie, és imádságból kell fakadnia ... 121

Istennek neve van ... 123

A hármas-egy Isten ... 132

A teremtő Isten ... 142

Jób kérdése ... 151

A Szentlélek 157

Újpogányság [Lexikonszócikk, 1962] 165

Ateizmus [Lexikonszócikk, 1964] 169

A modern ember és a vallás. Recenzió Hans Urs von Balthasar *Die Gottesfrage des heutigen Menschen* című könyvéről (Wien – München, 1956) 179

B rész
A keresztény hit egyetemes igénye és az ész egyetemessége

A hit Istene és a filozófusok Istene. Reflexiók a természetes teológia problémájának körében 185
Előszó az első kiadáshoz (1960) 185
Előszó az új kiadáshoz (2004) 186
Bevezetés 188
A kérdés előzményei 188
I. A probléma 190
1. Aquinói Szent Tamás álláspontja 190
2. Emil Brunner ellentétes álláspontja 192
II. Megoldáskísérlet 197
1. A filozófiai istenfogalom és a kereszténység előtti vallás 197
2. A filozófiai istenfogalom és Isten bibliai kinyilatkoztatása 202
3. A filozófia és a hit kapcsolati egysége 205

Hit és tudás 208

Hit és egzisztencia 221

Hit és filozófia 237

Korunk legjelentősebb kulturális kihívása. II. János Pál *Fides et ratio* kezdetű enciklikájának bemutatása (Róma, 1998. október 15.) 250
Az enciklika háttere 251
A dokumentum mondanivalója 253
A *Fides et ratio* aktualitása 255

Az egyházatyák tanítása a *Fides et ratio* kezdetű enciklikában 258
A hit *parrhésziája* 258
Az ész merészsége 259
A teológia és a filozófia: egység és autonómia 260
Az első keresztény századok útja: az ősegyház és a korabeli filozófiai irányzatok 263
Az egyházatyák tanítása a hit és az ész viszonyáról 266

Tisztelgő tanulmány helyett. Levél Helmut Kuhnnak 269

A hit, az ész és az egyházi intézmények 272

A hit és a hitetlenség küzdelme. Recenzió George Siegmund *Der Kampf um Gott. Zugleich eine Geschichte des Atheismus* című könyvéről (Berlin, 1960²) 275

A „van" sokértelműsége. Recenzió Hedwig Conrad-Martius *Das Sein* című könyvéről (München, 1957) 280

A hit a mai filozófia kontextusában. Beszélgetés a filozófus Vittorio Possentivel 283

C rész
A keresztény hit egyetlensége és a kultúrák sokfélesége

Hit – igazság – tolerancia

Előszó 297

Első rész
A keresztény hit találkozása a kultúrákkal
és a vallásokkal 299

1. fejezet 301
A vallások egysége és sokfélesége. A keresztény hit helye
a vallástörténelemben 303
Előzetes megjegyzés 303
A probléma meghatározása 306
A kereszténység helye a vallástörténelemben 310
A misztika és a hit 316
A nagy vallási utak szerkezete 321

Intermezzo 326

2. fejezet 335
Hit, vallás és kultúra 337
Kultúra – inkulturáció – a kultúrák találkozása 340
Hit és kultúra 345
Hit, vallás és kultúra a technicizált világban 350

Variációk a hit, a vallás és a kultúra témájára 357
Inkluzivizmus és pluralizmus 357
A kereszténység – európai vallás? 361
Hellenizálódás? 365
Ábrahám és Melkizedek 369
A keresztény jelleg meghatározása 373
Többvallású és vallásközi imádság 378

Második rész
Az igazság kérdése és a vallások ... 383

Előzetes megjegyzés ... 385

1. fejezet ... 387
A hit és a teológia mai helyzetéről ... 389
A felszabadítási teológia válsága ... 389
A relativizmus – az uralkodó filozófia ... 390
A relativizmus a teológiában – a krisztológia visszavonása ... 392
Ázsia vallásai ... 394
Ortodoxia és ortopraxis ... 395
A New Age ... 398
Az egyház hétköznapjaiban tapasztalt pragmatizmus ... 401
A teológia feladatai ... 401
Kitekintés ... 407

2. fejezet ... 409
A hit az értelem és az érzelem között ... 411
A hit válsága napjainkban ... 411
Ábrahám Istene ... 416
Izrael hitének válsága és elmélyülése a száműzetésben ... 418
Az egyetemes valláshoz vezető út a fogság után ... 420
A kereszténység mint a hit és az értelem szintézise ... 423
Új evidencia keresése ... 425

A kereszténység – az igaz vallás? ... 431

Hit, igazság és kultúra. Gondolatok a *Fides et ratio* kezdetű enciklikáról ... 449
A szavak, az ige és az igazság ... 450
Kultúra és igazság ... 457
a) A kultúra lényegéről ... 457
b) A kultúrák meghaladása a Bibliában és a hit történetében ... 460

Vallás, igazság és üdvösség ... 464
a) A vallások egyenlőtlensége és a rájuk leselkedő veszélyek ... 465
b) Az üdvösség kérdése ... 466
c) A lelkiismeret és az ember képessége az igazságra ... 467
Záró gondolatok ... 469

3. fejezet ... 471
Hit – igazság – tolerancia ... 473
A „mózesi különbségtétel" – avagy: Részét képezi-e a vallásnak az igazság kérdése? ... 473
Az istenek felcserélhetősége és háborúja ... 478
Az igazság kérdésének megkerülhetetlensége és a vallástörténelem által kínált alternatívák ... 483
A keresztény tolerancia ... 486

Szabadság és igazság ... 491
A kérdés ... 491
A szabadság újkori történetének és fogalmának problematikája ... 495
Szabadság és igazság ... 502
Az emberi szabadság természetéről ... 502
Szabadság és felelősség ... 506
Emberlétünk igazsága ... 509
Az eredmények összefoglalása ... 511

A KERESZTÉNYSÉG A PLURÁLIS TÁRSADALOMBAN

Keresztény támpontok a pluralista demokráciában. Miért nélkülözhetetlen a kereszténység a modern világban ... 517
1. A demokráciát fenyegető mai veszélyek három gyökere ... 519
2. A kereszténység politikai következményeinek belső kritikája ... 526
3. Miért nélkülözhetetlen a kereszténység a modern világban? ... 530

Az emberi életet fenyegető veszélyek problémája 537
1. Bibliai alapok 537
2. A modern kor dialektikája 538
3. Az élet ellen viselt háború korunkban 540
4. Az élettel szemben tanúsított ellenállás mozgatórugói. A halál logikája 541
5. A kihívás antropológiai dimenziói 544
6. Lehetséges válaszok korunk kihívására 548

Előszóa *Wahrheit, Werte, Macht* című könyvhöz (Freiburg, 1993) ... 551

A szabadság, a jog és a jó. Erkölcsi alapelvek a demokratikus társadalmakban 555
1. A lelkiismeret nyilvános igénye 555
2. Az egyéni szabadság és a közösségi értékek 557
3. Az emberség kiiktathatatlan tartalmának tiszteletben tartása 560

A nihilizmus és a meglepetés. *Luigi Giussani Il senso di Dio e l'uomo moderno* című könyvének (Milano, 1994) bemutatása 563

II. kötet

D rész
Gondolatok Európa kultúrájáról és identitásáról

Fordulópont Európában?

Előszó 575

Első rész
Az egyház és a világ kapcsolatának alapjai és alapkérdései ... 577

Összeomlás és újrakezdés. A hit válasza az értékválságra ... 579
1. Korunk erkölcsi problémái – kísérlet látlelet felállítására ... 580
a) A kábítószer problémája ... 581
b) A terrorizmus mint erkölcsi probléma ... 582
c) Az erkölcs és a vallás iránti új érdeklődés ... 584
2. A válasz elemei ... 587
a) Az erkölcs lényege ... 587
b) A szcientizmus cáfolata: az ember eltörlése ... 589
c) Az erkölcs észszerűsége és a hit észszerűsége ... 591

A vallás feladata a béke és igazságosság jelenlegi válságának fényében ... 595
1. A béke veszélyeztetése – a jog és a jogtalanság mércéjének elvesztése ... 596
2. A jog megalapozása és formálása ... 599
a) *authoritas – utilitas* ... 600
b) Az alapvető jogok triásza – az emberi jogok elméletének ambivalenciája ... 602
3. Mit tud megtenni, és mit kell megtennie az egyháznak – mit nem tud megtenni, és mit nem szabad megtennie ... 603
a) Az alapvető mértékek hagyománya és védelme ... 603
b) A közvetlen politikai cselekvés mellőzése ... 605
c) A szeretet tanúságtétele és szolgálata ... 606

Hit és társadalmi felelősség ... 608
1. A hit alapja és társadalmi jelentősége ... 608
2. A teológia két útja a második világháború után ... 610
a) A hit mint elvilágiatlanítás ... 610
b) A politikaként felfogott hit ... 612
3. A hit társadalmi felelőssége ... 613

Második rész
Látleletek és előrejelzések 619

A hit útjai átalakuló jelenünkben 621
1. A marxizmus válsága: a nyugati világhoz intézett kérdés 621
a) A politikai-gazdasági válság metapolitikai alapjai 621
b) Az átalakulások hajtóerői 627
2. Megfelelések és változatok a nyugati világban 630
a) A tudományba vetett hit válsága 630
b) A szellem és az etika keresése 632
c) Új vallásosság 633
3. A hit útjai ma 635
a) A hit értelmes 636
b) A gondolkodás, az akarat és az érzés együttese a hitben 638
c) A hit személyessége és társas jellege 639

Európa – Remények és veszélyek 642
Előzetes megfontolások: a jelenkori Európa fenomenológiája 642
1. Európa két bűnbeesése az újkorban 646
a) A nacionalizmus 646
b) A technikai értelem kizárólagossága és az éthosz tönkretétele 648
2. A történelmi gyökerek alapján felállítható diagnózis 652
a) Mi különbözteti meg az államot a jól szervezett rablóbandától? 652
b) Haladás és visszalépés 655
3. Tanulságok a jövőre nézve 657
a) A haladásba vetett hit elutasítása 657
b) Az etika a politika fölött áll 658
c) Az isteneszme nélkülözhetetlen az etikában 660
Végszó: Speyer – az európai történelem tükre 661

Fordulópont Európában? 663
1. Látlelet 665

a) Németország példája: az újonnan formálódó nyugati–keleti világ ... 665
b) A „harmadik világ” ... 672
c) A muszlim világ ... 676
2. A feladat ... 679
a) Állam és társadalom ... 679
b) Az egyház ... 681

Európa keresztény és kulturális öröksége

Az egyház és Európa. A *Fordulópont Európában?* című könyv bemutatása (Milánó, 1992. február 8.) ... 687
Ellenvetések az Európának szentelt beható figyelemmel szemben ... 689
Útmutatások ... 691

Európa öröksége ... 694
I. Európával ellentétes jelenségek ... 695
1. Vissza Európa mögé ... 696
2. Az előremenekülő dinamika ... 698
3. A marxizmus ... 700
II. Európa fogalmának pozitív alkotóelemei ... 701
1. A görög örökség ... 701
2. A keresztény örökség ... 703
3. A latin örökség ... 704
4. Az újkor öröksége ... 705
III. Tézisek Európa jövőjével kapcsolatban ... 706

A hittel kapcsolatos nehézségek a mai Európában ... 711

Európa identitása. Szellemi alapjai tegnap, ma és holnap ... 722
1. Európa kialakulása ... 722
2. Az újkori átalakulások ... 726
3. Válhat-e egyetemessé az európai kultúra? ... 730
4. Hol tartunk ma? ... 737

Felekezetmentes keresztény vallás? Reflexiók az Olasz Köztársaság szenátusának elnöke, Marcello Pera által megfogalmazott javaslatra 743

Európa a kultúrák válsága közepette 762
Rövid áttekintés korunk versengő kultúráiról 762
Korunk racionalista kultúrájának jelentősége és határai 769
A keresztény hit nem szűnő jelentősége 772

Előszó a következő könyvhöz: Joseph Ratzinger: *Werte in Zeiten des Umbruchs. Die Herausforderungen der Zukunft bestehen* (Freiburg, 2005) 776

Közös identitás és közös akarat. Pozitív lehetőségek és veszélyek Európában 778
1. Közös identitás a nemzeteket elválasztó nacionalizmusok helyett 778
2. Közös cselekvési kritériumok 780
3. Az előttünk álló feladat 782

A keresztény ember Európáért viselt felelőssége. Prédikáció a Páneurópai Unió bajor szervezetének 1979. május 12-én tartott Európa-napján 787

A valódi béke és a valódi kultúra: a keresztény hit és Európa. Prédikáció a Német Püspöki Konferencia küldöttségének a lengyel püspököknél tett krakkói látogatása alkalmából (1980. szeptember 13.) 792

Brigitta, a katolikus. Szentté avatások – Isten emlékeztető szavai az egyház szolgálata által 799
Egy mindenestől katolikus szent 801
A hit tanítója 803
Az egyházi reform prófétai alakja 808

E rész
Az istenkérdés jelentősége politikai, jogi és erkölcsi szempontból

A jog és a hatalom viszonyának kérdése. Prédikáció a bajor országgyűlés megnyitásának alkalmából (München, 1978. október 30.) 813

Dr. h. c. Alfons Goppel miniszterelnök méltatása a Romano Guardini-díj átadásának alkalmával (1978. március 14.) 818

A szabadság alapjainak megőrzése. Beszéd a müncheni királyi palota *Antiquarium*ában (1982. február 12.) 826

A hit és a politika, az egyház és az állam. Zárszó az Augustin Bea-díj átvételének alkalmával (1989) 830

V. Piusz (1566–1572) alakjának időszerűsége 834

Mi az igazság? A vallási és erkölcsi értékek jelentősége a pluralista társadalomban 843
1. A relativizmus: a demokrácia feltétele 843
2. Miért van az állam? 848
3. A demokrácia alapjait érintő kérdésre adott ellentétes válaszok 850
A relativista elmélet 850
A metafizikai és keresztény felfogás 852
Az erkölcs evidenciája? Közös álláspontok 854
4. Összefoglalás és eredmények 858
5. Záró megjegyzések: a menny és a föld 860

„Az egyház és a jog". Köszönőbeszéd a LUMSA jogi kara által adományozott díszdoktori cím átvételének alkalmával 863

Változtatni vagy megőrizni? A politikáról alkotott elképzelések és a politikai gyakorlat ... 869
I. Két elképzelés a politika feladatáról: a világ megváltoztatása és a világ rendjének megőrzése ... 869
II. Az apokaliptikus áramlat újjászületése a 19. században ... 874
III. Az újszövetségi írások álláspontja ... 876
IV. A keresztények politikai szerepvállalásából adódó következmények ... 882

„A politika teologizálódása a hit ideologizálódásához vezetne" ... 888

Ami a világot összetartja. A szabadelvű állam politikát megelőző erkölcsi alapjai ... 891
1. Hatalom és jog ... 892
2. A hatalom új formái és az ezzel kapcsolatos új kérdések ... 894
3. A jog előfeltételei: jog – természet – ész ... 896
4. Az interkulturalitás és következményei ... 899
5. Következtetések ... 901

A béke nyomában. Feszültségek és veszélyek ... 903
1. A jog szavatolásáért vállalt közös felelősségnek köszönhető békekorszak ... 904
2. A jog és a megbékélési készség megszűnése ... 906
3. A terrorizmus jelensége ... 908
4. A békét fenyegető életveszélyes patológiák ... 910
5. A keresztények feladata ... 914
6. Közös erkölcsi felelősségünk ... 915

Mit kell tennünk? A keresztények békéért vállalt felelőssége ... 918
1. Minden ember Isten képmása és eljövendő életünk társa ... 919
2. A kiengesztelődés békét teremt ... 920
3. A hit erőinek megszilárdítása ... 921

Az emlékezet erejéből cselekedve. A kiengesztelődés kegyelme ... 923
1. Újfajta szolidaritás egységében ... 923

2. A keresztény hit értékeiben gyökerezve 925

A hit és a politika témakörének bibliai vetületei. Prédikáció a német parlament katolikus képviselőinek tartott istentiszteleten (Bonn, 1981. november 26.) 927

A hívő ember államhoz fűződő viszonya. Prédikáció az évközi idő 9. hetének keddjén (Róma, 1984. március 6.) 933

Keresztény felelősségvállalásból fakadó politika. Prédikáció a Franz Josef Straußért bemutatott főpapi gyászmisén (Rott am Inn, 1988. október 8.) 937

„Itt született Európa". Prédikáció a karácsony utáni második vasárnapon, a paderborni egyházmegye fennállásának 1200. évfordulója alkalmából (1999. január 3.) 943

Függelék

Felhasznált irodalom 951
Források 951
Szakirodalom 954

Szerkesztői megjegyzések 1000

Könyvészeti adatok 1023

Névmutató 1037